

DOI: 10.5937/MegRev2202287R

Stručni članak

Primljen 11.05.2022.

Odobren 28.05.2022.

NASLEDNIČKA IZJAVA – PRAVNO DEJSTVO**

Sažetak: *Polazeći od okolnosti da se nakon smrti čoveka otvara njegovo nasleđe, te da se njegova zaostavština može naslediti po sili zakona ili na osnovu poslednje volje ostavioca-testamentarno, u okviru sprovedenog ostavinskog postupka, rad se bavi pitanjem nasledničke izjave kao jednostrane izjave volje naslednika, njenih karakteristika i pravnog dejstva. Posebno je kroz rad dat prikaz ko može dati nasledničku izjavu, u kojoj formi, u kom obimu, u kom trenutku i koje kvalitativne sposobnosti mora da ima. Takođe, kroz rad je objašnjen ostavinski postupak kroz faze počev od saznanja nadležnog organa da je neko lice preminulo do donošenja rešenja o nasleđivanju.*

Ključne reči: *pozitivna naslednička izjava, negativna naslednička izjava, lica ovlašćena za davanje nasledničke izjave, poslovna sposobnost, zaostavština.*

* Docent, Pravni fakultet, Megatrend Univerzitet, andjelka.racic@gmail.com

** Rad je rezultat projekta Pravnog fakulteta FPMIRS: Znanjem do integrisanja u društvene i ekonomske tokove.

1. Uvod

Svaki čovek poseduje u okviru jednog pravnog sistema prava i obaveze. Trenutkom smrti, sva prava i obaveze se gase, naslednici postaju univerzalni sukcesori. Važnost prenosa prava i obaveza na druga lica nakon nastupanja smrti pojedinca, zasniva se na okolnostima kako povećanja, uvećanja njihove imovinske koristi i daljeg eventualnog ekonomskog prosperiteta kako pojedinca tako i zajednice, ali i realizaciji potraživanja koje su poverioci imali prema ostaviocu.

Ovakva zakonska regulativa omogućava pravnu stabilnost i izvesnost u okviru pravnog poretka. Usled toga, pre svega država, a zatim i naslednici imaju za cilj da se u što efikasnije i ekonomičnije okonča rasprava zaostavštine iza umrlog lica.

Polazeći od činjenice, da je Republika Srbija demokratski uređena republika u kojoj se proklamuju i štite sva ljudska i lična prava pojedinca, svako lice može slobodno da izrazi svoju volju, a ukoliko je izjavljena volja data pod prinudom ili silom, svi pravni efekti tako izražene volje su ništavi. S tim u vezi, treba imati u vidu da se nijedno lice ne može prinuditi da bude naslednik iza ostavioca. Razlog tome se nalazi u okolnosti slobodnog izražavanja volje pojedinca. U naslednom pravu ona se posebno primenjuje u momentu izjašnjavanja prihvatanja odnosno ne prihvatanja nasleđa, u okviru instituta nasledničke izjave.

2. Otvaranje postupka nasleđa

Prestanak subjektiviteta fizičkog lica nastaje smrću fizičkog lica ili njegovim proglašenjem za umrlim i po sili zakona otvara se postupak nasleđa. Kada govorimo o smrti fizičkog lica ona mora biti formalno konstatovana od strane stručnog lica uz jasno, tačno i decidno naznačavanje dana, sata i vremena/časa nastupanja smrti. Razlog tome nalazi se u okolnosti utvrđivanja sposobnosti određenog lica da se označi kao naslednik. Istovetno pravilo se primenjuje i u vanparničnom postupku u kome se lice proglašava za umrlo. Konkretno za umrlo može se oglasiti lice:

- a) o čijem životu za poslednjih pet godina nije bilo nikakvih vesti, a od čijeg je rođenja proteklo sedamdeset godina;
- b) o čijem životu za poslednjih pet godina nije bilo nikakvih vesti, a okolnosti pod kojima je nestalo čine verovatnim da više nije u životu;
- v) koje je nestalo u brodolomu, saobraćajnoj nesreći, požaru, poplavi, zemljotresu ili u kakvoj drugoj neposrednoj smrtnoj opasnosti, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti za šest meseci od dana prestanka opasnosti;
- g) koje je nestalo u toku rata u vezi sa ratnim događajima, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti za godinu dana od dana prestanka neprijateljstva.¹

¹ Član 57. Zakon o vanparničnom postupku, («Sl. glasnik SRS», br. 25/82 i 48/88 i «Sl. glasnik RS», br. 46/95 - dr. zakon, 18/2005 - dr. zakon, 85/2012, 45/2013 - dr. zakon, 55/2014,

Rokovi za proglašenje nestalog lica za umrlo računaju se od dana kada je po poslednjim vestima nestali nesumnjivo bio živ, a ako se taj dan ne može tačno utvrditi, ti rokovi počinju teći završetkom meseca, odnosno godine u kojoj je nestali po poslednjim vestima bio živ.²

Nastupanje smrti ili proglašenjem lica za umrlo gasi se poslovna i pravna sposobnost lica, te se po sili zakona ova prava prenose na njihove naslednike. Ostavilac može biti svako lice, odnosno živo rođeno lice koje je živelo i nekoliko minuta, ukoliko ima imovinu iza sebe. U tom smislu je i zakonska pretpostavka da je svako lice živo rođeno, te se upisuje u matične knjige rođenih.

Treba napomenuti da je pojedinim zakonodavstvima regulisano pitanje pravne prezumcije masovnih smrti lica, po principu da su mlađi nadživeli starije i sl. Zakonodavstvo Republike Srbije, niti sudska praksa ne daju ovo rešenje već se vode time da je smrt za sve nastupila istovremeno. Okolnost smrti lica, dokazuje se izvodom iz matične knjige umrlih.

Trenutkom smrti lica nastupa univerzalna sukcesija njegovih prava i obaveza. Univerzalni sukcesori su njegovi naslednici. Naslednik je univerzalni sukcesor (sledbenik) pošto stupa u zaostavštinu, tj. imovinskopravnu celinu (universitas iuris), bez obzira na to da li nasleđuje sam celokupnu zaostavštinu ili, zajedno sa ostalim naslednicima, jedan idealni deo zaostavštine (npr.: 1/6). Za dugove ostavioca naslednik (sanaslednik) odgovara do visine svog naslednog dela bez obzira na to da li je izvršena deoba nasledstva.

Predmet nasleđivanja su prava koja su pripadala ostaviocu u vreme njegove smrti, a podobna su za nasleđivanje. Prava koja ostaviocu nisu pripadala u vreme njegove smrti ne čine zaostavštinu (ostavilac je neke stvari iz zaostavštine za života prodao, razmenio itd).

U zakonodavstvu Republike Srbije, regulisana su dva oblika nasleđivanja

- Ipso iure
- testamentarno

Dok se testamentarno nasleđivanje zasniva na poslednjoj izjavljenoj volji ostavioca, datoj u zakonom decidno određenoj formi, nasleđivanje ipso iure se zasniva po sili zakona. Naslednici trenutkom smrti ostavioca postaju naslednici bez obzira na okolnost da li uopšte znaju da je ostavilac preminuo. Međutim, bez obzira da li naslednici znaju za smrt ostavioca ili ne, bez obzira da li znaju za postojanje testamenta ili ne, svoja prava iz zaostavštine mogu ostvariti jedino putem otvaranja ostavinskog postupka.

Ostavinski postupak se sprovodi pred nadležnim prvostepenim sudom ili javnim beležnikom pa pravilima vanparničnog postupka. Pokreće se po službenoj dužnosti od strane suda i to trenutkom saznanja nadležnog suda je određeno

6/2015, 106/2015 - dr. zakoni 14/2022).

² Ibidem

lice preminulo ili je proglašeno za umrlo. Zakonodavstvo Republike Srbije predviđa i mogućnost pokretanja ostavinskog postupka po predlogu za pokretanje ostavinske rasprave a koju može podneti svako zainteresovano lice. U ostavinskom postupku utvrđuju se naslednici, imovina koja se nasleđuje i koja prava i obaveze zaostavštine i u kom delu pripadaju naslednicima i drugim licima.

Nadležnost suda se utvrđuje prema mestu prijavljenog prebivališta odnosno boravišta lica koje je preminulo. Ukoliko ostavilac nije imao u vreme smrti prijavljeno ni prebivalište ni boravište na teritoriji Republike Srbije, mesno će biti nadležan sud na čijem se području nalazi pretežni deo ostaviočeve zaostavštine.

Sud u skladu sa članom 4 Zakona o javnom beležništvu³ donosi rešenje kojim ovlašćuje javnog beležnika da sastavi smrtovnicu. Sastavljanje smrtovnice poverava se javnom beležniku na čijem se službenom području nalazilo poslednje prebivalište, odnosno boravište ostavioca, a ako ostavilac nije imao prebivalište, odnosno boravište u Republici Srbiji, sastavljanje smrtovnice poverava se javnom beležniku na čijem se službenom području nalazi zaostavština ili njen pretežan deo.⁴ U roku od trideset dana javni beležnik mora vratiti sudu popunjenu smrtovnicu. Ukoliko nije u mogućnosti da pribavi sve relevantne podatke, tada sudu dostavlja nepotpunu smrtovnicu uz navođenje konkretnih razloga za ne pribavljanje istih, kao i podataka na osnovu kojih bi sud mogao da kontaktira i pronađe naslednike i svu imovinu ostavioca. Treba naglasiti da se smrtovnica sastavlja bez obzira da li umrli ima imovinu ili ne.

Ako je ostavinskom sudu dostavljena nepotpuna smrtovnica, sud može, prema okolnostima, odlučiti da sam sastavi smrtovnicu u sudu ili da to učini sudijski pomoćnik van suda.⁵ Iz razloga celishodnosti, sud može i sam da sastavi smrtovnicu bez upućivanja javnom beležniku. Nadalje se vrši popis i procena imovine. Ovu procesnu radnju sprovodi javni beležnik a po prethodno dobijem ovlašćenju od suda za sastavljanje smrtovnice ili po prethodno podnetom zahtevu naslednika ili legatara. U slučaju da je naslednik nepoznat ili nepoznatog prebivališta ili boravišta ili kada se naslednici ne mogu samostalno starati o svojim poslovima, te ukoliko je naslednik Republika Srbija, tada isključivo sud po službenoj dužnosti donosi odluku o popisu i proceni imovine. Popis će obuhvatiti: celokupnu imovinu koja je bila u posedu umrlog u vreme smrti, imovinu koja je pripadala umrlom, a koja se nalazi kod drugog lica sa naznačenjem kod koga se nalazi ta imovina i po kom osnovu, kao i imovinu koju je držao umrli, a za koju se tvrdi da nije njegova svojina. U popisu imovine zabeležiće se potraživanja i dugovi umrlog.⁶ Postupak popisa i procene imovine vrši se u prisustvu

³ Zakon o javnombeležništvu („Sl. glasnikRS“ br. 31/2011, 85/2012/, 19/2013, 55/2014-dr. zakon, 93/2014-dr.zakon, 121/2014, 6/2015 i 106/2015).

⁴ <https://www.paragraf.rs/100pitanja/nasledjivanje/postupak-raspravljanja-zaostavstine.html>dostupno dana 05-05-2022.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem

dva punoletna građanina, a u složenijim slučajevima prisustvo veštaka je takođe obavezno. Nakon izvršenog popisa i procene imovine, javni beležnik sastavljen zapisnik o istom dostavlja sudu i svakom učesniku sprovedenog popisa i procene. Nadalje, u roku od osam dana od dana prijema zapisnika o popisu i proceni imovine svaki učesnik istog može da podnese prigovor. U tom slučaju sud može odrediti drugog javnog beležnika da sprovede popis i procenu imovine ili sudijski pomoćnik.

Treba istaći još jednu mogućnost koja je zakonom predviđena, a to je da ukoliko popis imovine nije izvršen, sud može na osnovu podataka zainteresovanih lica sam utvrditi imovinu koja ulazi u zaostavštinu.

Nakon popisa i procene imovine ostavioca, sud zakazuje ostavinsku raspravu radi raspravljanja zaostavštine ili novim rešenjem ovlašćuje javnog beležnika da isto sprovede. Međutim u slučaju da sud iz sastavljene smrtovnice utvrdi da umrli nema imovine ili ukoliko poseduje samo pokretnu imovinu a niko od naslednika ne zahteva sprovođenje ostavinske rasprave, sud će rešenjem obustaviti postupak.

U svakom drugom slučaju ostavinska rasprava se zakazuje radi rasprave zaostavštine i dobijanja odgovora na pitanja sastava, sadržine i vrednosti zaostavštine, ko su naslednici, visinu nasledničkih udela i prava na legat. Polazeći od činjenice da se ostavinski postupak sprovodi po pravilima vanparničnog postupka, odnosno da se raspravlja samo o činjenicama koje nisu sporne, te ukoliko se u toku ostavinske rasprave pojave činjenice koje su sporne između stranaka, postupak se prekida i stranke se upućuju na parnični postupak.

Na ostavinsku raspravu sud odnosno javni beležnik poziva sva zainteresovana lica za nasleđe. Ako se ne zna da li umrli ima naslednika sud će oglašom pozvati lica koja polažu prava na nasleđe da se prijave sudu u roku od godine dana od objavljivanja oglasa. Oglas će se pribiti na oglasnu tablu suda, objaviti u „Službenom glasniku Republike Srbije“, a po potrebi i na drugi način.”⁷ Krug koji čine zainteresovana lica su lica koja imaju pretenzije ka nasleđu. Naslednik može biti:

- samo onaj ko je živ u trenutku ostaviočeve smrti;
- dete već začeto u trenutku ostaviočeve smrti ako se rodi živo;
- a na osnovu zaveštanja može naslediti i pravno lice, ako posebnim propisima nije što drugo određeno.⁸

Ukoliko se po isteku roka od jedne godine od dana najkasnije objavljenog oglasa ne prijavi nijedan naslednik, sud će doneti rešenje kojim zaostavštinu

⁷ <https://www.paragraf.rs/100pitanja/nasledjivanje/postupak-raspravljanja-zaostavstine.html> dostupno dana 05-05-2022.

⁸ Član 3 Zakona o nasleđivanju («Sl. glasnik RS», br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015).

predaje na uživanje Republici Srbiji,⁹ i to protekom roka od tri godine za pokretne, a deset godina za nepokretne stvari, počev od otvaranja nasleđa.

U pozivu za ostavinsku raspravu sud odnosno javni beležnik obaveštava sva pozvana lica uz naznaku o času, danu i mestu održavanja ostavinske rasprave, postojanju testamenta ili da ukoliko znaju za postojanje testamenta isti sudu dostave ili navedu svedoke usmenog testamenta, da mogu do okončanja postupka dati nasledničke izjave i da ukoliko se ne pojave na zakazanom ročištu da će biti primenjena pravna pretpostavka da se prihvataju nasleđa.

Nakon utvrđenja svih relevantnih okolnosti, a koje se tiču smrti ostavioca, njegove zaostavštine, pribavljanja nasledničkih izjava, te utvrđivanja nasledničkog udela svakog od naslednika pojedinačno, sud, odnosno javni beležnik donosi rešenje o nasleđivanju. Nakon pravnosnažnosti rešenja o nasleđivanju, naslednici stiču pravo raspolaganja nasleđenim dobrima.

3. Naslednička izjava

Naslednička izjava je jednostrani akt izražavanja lične volje naslednika. Može biti negativna kada se naslednik odriče prava na nasleđivanje i pozitivna kada se naslednik prihvata prava nasleđivanja.

3.1. Negativna naslednička izjava

Negativna naslednička izjava može biti data na zapisnik do okončanja postupka raspravljanja zaostavštine, a tom prilikom, da bi izjava imala pravno dejstvo zapisnik mora biti potpisan od strane davaoca negativne nasledničke izjave. Zatim, može biti data preko punomoćnika, a polazeći od činjenice da se ovom izjavom „naslednik briše iz nasledno pravnog reda“, odnosno da trajno gubi pravno na nasleđe, to je neophodno postojanje specijalnog punomoćja za realizaciju ove pravne radnje. Specijalnost punomoćja se ogleda u tome da lice koje izdaje punomoćje decidno označi punomoćnika i ovlasti ga da negativnu nasledničku izjavu odnosno da preduzme radnju „smanjenja“ prava ovlastioca. Ovakvo punomoćje treba biti overeno pred nadležnim organom. Takođe, negativna naslednička izjava se može dati pred bilo kojim sudom, javnim beležnikom, konzularnim ili diplomatskim predstavništvom uz primenu opštih pravila obavezujuće overe dokumenata. Negativna naslednička izjava je neopoziva osim ukoliko nije data pod prinudnom, pretnjom i silom.

Davanjem negativne nasledničke izjave, naslednik se odriče svog prava o nasleđivanju. Kao posledica davanja negativne nasledničke izjave, postavlja se pravna prezumpcija da naslednik nikada nije ni bio u okviru zakonskog naslednog reda. Otuda se s punim opravdanjem u pravnoj teoriji ističe da se ovaj način

⁹ Ibidem

prelaska zaostavštine na naslednike može označiti kao „sistem neposrednog sticanja nasleđa sa mogućnošću davanja negativne nasledničke izjave”,¹⁰ odnosno odricanjem od prava nasleđivanja, čime se omogućava drugim licima na uđu u nasledni red konkretne zaostavštine. Negativnom nasledničkom izjavom ne isključuje se i pravo predstavljanja. Konkretno, ukoliko naslednik da negativu nasledničku izjavu, njegov potomak se poziva na nasleđe.

3.2. Pozitivna naslednička izjava

Pozitivna naslednička izjava je jednostrani pravni posao. Ona podrazumeva izričito ili prećutno prezentiranu volju naslednika kojom on izražava svoje htenje da zaostavštinu, odnosno njen alikvotni deo, stečen snagom samog zakona u momentu ostaviočeve smrti, zadrži. Ima *deklarativno* dejstvo i *supsidijarani* značaj. Deklaratornost se ogleda u činjenici potvrđivanja okolnosti (smrt jednog lica i zakonsko pravo nasleđivanja drugog lica). Supsidijarnost se ogleda u okolnosti da naslednik stiče pravo nasleđa, postaje univerzalni sukcesor prava i obaveza ostavioca, po sili zakona bez obzira da li je preduzeo neku pravnu radnju ili ne u tom pravcu. Da bi došlo do realizacije prava na nasleđivanje, naslednici po sli zakona ne moraju da daju pozitivnu nasledničku izjavu, ne moraju da učestvuju u ostavinskom postupku, a u prilog navedene tvrdnje ide i činjenica da ukoliko se potencijalni naslednik ne pojavi na ročištu za raspravljanje zaostavštine, smatra će se da se prihvatio nasleđa odnosno da je dao pozitivnu nasledničku izjavu. Mada se, kao što se može videti, dejstvo pozitivne nasledničke izjave sastoji u konstatovanju već nastalih nasledno-pravnih odnosa izvedenih neposredno na osnovu zakona, njen nasledno-pravni značaj nije zanemarljiv.¹¹ Trenutkom smrti ostavioca, naslednici stiču pravo na nasleđivanje ali da li će to pravo biti realizovano uslovno posledično je zavisno od njihovih nasledničkih izjava. Trenutkom prihvatanja nasleđa, pravna neizvesnost se uklanja. Treba napomenuti da davanje pozitivne nasledničke izjave pre nastupanja smrti ostavioca, nema pravnog dejstva. Ovakvo zakonsko uređenje je u celosti prihvatljivo i logično, a polazeći od okolnosti da se tek smrću čoveka otvara se njegovo nasleđe.¹²

Pozitivna naslednička izjava, za razliku od negativne, može se dati izričito i prećutno (konkludentnim radnjama), pa čak, kao što je napomenuto, i pasivnim držanjem u toku postupka. Izričito davanje naslednike izjave se daje na zapisnik pred bilo kojim sudom ili u diplomatsko-konzularnom predstavništvu. Osnovni sud pred kojim se usmeno prezentuje naslednička izjava može, ali ne mora biti mesno nadležan za raspravljanje zaostavštine u konkretnom slučaju. Ukoliko se naslednička izjava da pred nadležnim sudom odnosno sudom pred kojim se

¹⁰ Kipp T., Coing H., *Erbrecht – einLehrbuh*, Tübingen, 1990, str. 479, Ђурђевић Д., *Институције наследног права*, Београд, 2010, стр. 319.

¹¹ Mitić M, *Naslednička izjava*, *Pravna misao*1969, бр. 9-10, стр. 43.

¹² Član 206 *Zakon o nasleđivanju*, *Službeni glasnik RS*, br. 46/95, 101/03 i 6/15.

ne vodi ostavinski postupak, taj sud je dužan da na zapisnik primi nasledničku izjavu i da o tome obavesti sud pred kojim se vodi ostavinski postupak. Sa druge strane, ukoliko se naslednička izjava daje pred sudom pred kojim se vodi ostavinski postupak, ta izjava je sastavni deo zapisnika. Izričit prijem nasleđa postoji i ukoliko potencijalni naslednik preda sudu *pismenu izjavu* o prihvatanju nasleđstva na kojoj njegov potpis mora biti overen.¹³

Elementi pozitivne nasledničke izjave su neopozivost, potpunost, neuslovljenost i neoročenost.

3.2.1. Neopozivost

Većina savremenih zakonodavstava, pa i srpsko, stoje na stanovištu da se jednom data pozitivna naslednička izjava, bez obzira na način na koji je prezentovana – izričito ili prećutno, ne može opozivati. Razlozi na insistiranju neopozivosti nasledničke izjave, bilo ona pozitivna ili negativna, nalaze se u okolnosti izvesnosti pravnog sistema, njegove ujednačenosti i stabilnosti. Naime, polazeći od činjenice da naslednik ipso iure nakon smrti ostavioca stupa u ostaviočeva prva i obaveze, to ovaj pravni odnos poprma multiuticajno dejstvo koje se sa čisto dvostranog odnosa ostavilac-naslednik prenosi na odnose naslednik-ostaviočev dužnik/ostaviočev poverilac. Ukoliko bi se naslednička izjava menjala stepen neizvesnosti i nestabilnosti većine pravnih poslova bila bi velika.

3.2.2. Potpunost

Nadalje pozitivna naslednička izjava mora biti potpuna. Razlog tome nalazi se u primeni načela univerzalne sukcesije. Ukoliko bi se načelo univerzalne sukcesije narušilo, pravi sistem i funkcionisanje pravne države bi bilo dovedeno u pitanje. Konkretno, ukoliko bi se neko lice delimično prihvatilo nasleđa (samo u onom delu u kojem mu ide u korist) ostali deo ostaviočevih prava i obaveza bi ostao da lebdi bez izgleda njegove realizacije. U tom trenutku ostaviočeva prava i obaveze imaju dominantan značaj za treća lica, ostaviočeve dužnike i poverioce. Dakle jedino primenom načela univerzalne stipulacije, realizuje se princip pravne države i zaštite prava. Naslednik ili prihvata nasleđe ili ne. Ne može se prihvatiti nasleđe delimično, pod uslovom ili rokom. Prihvatanjem nasleđa, naslednik stupa u celosti u sva prava i obaveze ostavioca koje ulaze u sastav zaostavštine ili ga se, takođe, u celosti odriče. Iz tog razloga se izjava o prihvatanju nasleđa odnosi i na deo zaostavštine koji nasledniku pripada po pravu priraštaja, kao i na naknadno pronađenu imovinu za koju se do donošenja pravosnažnog rešenja o nasleđivanju nije znalo da ulazi u sastava zaostavštine.

¹³ чл. 118 ст. 2 Закон о ванпарничном поступку, («Сл. гласник СРС», бр. 25/82 и 48/88 и «Сл. гласник РС», бр. 46/95 - др. закон, 18/2005 - др. закон, 85/2012, 45/2013 - др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 - др. закони 14/2022).

Ukoliko pozitivna naslednička izjava bude delimična, odnosno ograničena na određeni deo nasledstva, neće proizvesti nikakvo pravno dejstvo, smatraće se nepostojećom.

3.2.3. Neuslovljenost i neoročenost

Izjava o prihvatanju nasledstva ne može biti data pod uslovom ili rokom. Izjava čije se dejstvo, primena vezuje za neku buduću neizvesnu okolnost, je izjava data pod uslovom. Dok, izjava čije se dejstvo vezuje za neki rok, bilo početa ili završetka, je oročena naslednička izjava. Postojanje bilo jednog ili drugog elementa u nasledničkoj izjavi, čini je ništavim, odnosno ne proizvesti pravna dejstva. Ponovo, kao razlog ovakvim zakonskim rešenjima nalazi se u ideji očuvanja stabilnosti pravnog sistema jedne države i uvođenju elementa izvesnosti na relaciji međupravnih poverilačko/dužničkih odnosa.

3.1. Odricanje nasleđa u korist trećeg lica

Odricanje od nasleđa u korist trećeg lica je specifičan oblik nasledničke izjave. Polazeći od činjenice da svako lice, pa i naslednik može raspolagati samo svojim pravom, u konkretnom slučaju pravom nasleđivanja, to proizilazi zaključak da naslednik se jedino u svoje ime može odreći nasleđa. Naime, trenutkom otvaranja nasleđa stiče se mogućnost raspolaganja ličnim pravom nasleđivanja. Ukoliko naslednik umre pre okončanja prvostepenog postupka za raspravljanje zaostavštine, a ne odrekne se nasleđa, pravo odricanja prelazi na njegove naslednike.¹⁴ Naslednik se može odreći naslednog dela u korist određenog naslednika ali se, to smatra izjavom o prijemu nasleđa uz „istovremeno ustupanje naslednog dela“ sanasledniku. Ustupanje prava na nasleđivanje je besteretni pravni posao, na koji se primenjuju sva pravila o poklonu.

Takođe, bitno je napomenuti da izjava naslednika da se odriče svog naslednog dela u korist drugog naslednika, nije negativna nasledna izjava već pozitivna nasledna izjava kojom se naslednik prvo prvima nasledstva a zatim svoj deo poklanja drugom.

Punovažnost odricanja nužnog naslednika u korist određenog naslednika jedan deo pravne nauke vezuje za subjekta u čiju korist se ustupa nužni deo. Tako, punovažno je odricanje nužnog naslednika u korist drugog nužnog naslednika budući da se sada, na bazi povećanog naslednog dela, ponovo izračunava nužni deo nužnog naslednika, u čiju je korist odricanje. Ukoliko se nužni naslednik odrekne svog nužnog dela u korist nekog zakonskog naslednika „takva izjava ne bi imala očekivani pravni efekat“.¹⁵

¹⁴ Član 215 («Sl. glasnik RS», br. 46/95, 101/2003 - odluka USRS i 6/2015).

¹⁵ Stojanović N., *Naslednička zajednica*, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2009, str. 50

Ustupanje nasleđa trećem licu isključuje mogućnost ponovnog izračunavanja i povećanja nužnog dela. Naime nužni naslednik može svoj nužni deo da ustupi bilo nasledniku po osnovu testamenta bilo zakonskom nasledniku.

Treba napomenuti da kada je u pitanju nasleđivanje po osnovu testamenta, odnosno kada je testamentom određeno kome će pripasti zaostavština, ako postavljeni naslednik (institut) ne može ili neće da nasledi, nije u mogućnosti da ustupa deo koji ne može ili neće da nasledi.

U slučaju da treće lice u čiju korist se naslednik odrekao nasleđa, odbije da isto prihvati, postavlja se prezumpcija da je naslednik koji je ustupio svoje nasleđe u korist drugog, prihvatio nasleđe. Razlog za ovakvo rešenje egzistira u činjenici da prilikom ustupanja/odricanja nasleđa u korist trećeg, naslednik se mora prvo prihvatiti nasleđa te po osnovu ugovora o poklonu, svoje nasleđe preneti. Otpadanjem osnovnog uslova-neprihvatanje trećeg lica da zaključi ugovor o poklonu, kauza je otpala, i naslednik mora da primi zaostavštinu. Nijedan ugovor, da bi bio valjan, ne može se zaključiti pod prinudom. Ukoliko prinuda egzistira, ugovor je ništav i ne proizvodi nikakva pravna dejstava.

3.2. Transmisija

Pored redovnog toka životnih okolnosti, nekad se dogodi da potencijalni naslednik umre neposredno posle ostavioca i ne stigne da dâ naslednu izjavu. U takvim situacijama predviđeno je da kad naslednik umre pre okončanja prvo-stepenog postupka za raspravljanje zaostavštine a ne odrekne se nasleđa, pravo odricanja prelazi na njegove naslednike.¹⁶ Ovo pravo se naziva naslednopravna transmisija. U ovom pravnom institutu egzistiraju tri subjekta: ostavilac, transmitent i transmisar.

Transmitent je ostaviočev naslednik koji je umro posle ostavioca, a nije dao naslednu izjavu. Transmisar je transmitentov naslednik. Suština naslednopravne transmisije jeste u tome što transmisar stiče pravo na davanje nasledne izjave u ostavinskom postupku koji se vodi iza transmitentovog ostavioca. Transmisar u tom ostavinskom postupku treba da se izjasni da li će transmitent naslediti svog ostavioca.¹⁷

Za nastanak naslednopravne transmisije neophodno je da se ostvare dve pravne pretpostavke: da potencijalni ostaviočev naslednik nadživi ostavioca i da ispunjava opšte uslove za sticanje nasledničkog svojstva prema tom ostaviocu ili da potencijalni ostaviočev naslednik umre pre nego što je dao naslednu izjavu. Ukoliko ostaviočev naslednik nadživi ostavioca i ispunjava opšte uslove za sticanje nasledničkog svojstva prema tom ostaviocu (da je sposoban i dostojan za nasleđivanje), potencijalni naslednik umre pre ostavioca ili ako nadživi

¹⁶ Član 215. Zakona o nasleđivanju, Službeni glasnik RS, br. 46/95, 101/03 i 6/15.

¹⁷ D. Đurđević, Institucijenaslednoprava, 325.

ostavioca ali je nedostojan da ga nasledi, ne stiče pravo na davanje nasledne izjave, pa samim tim se ne može otvoriti ni pitanje nasleđivanja tog prava.¹⁸

Naslednopravna transmisija se javlja samo onda kada potencijalni ostaviočev naslednik umre u vreme dok postoji neizvesnost da li će se prihvatiti ili odreći nasleđa.¹⁹ U slučaju da je potencijalni naslednik ostavioca pre smrti dao nasledničku izjavu, tada nema mesta transmisiji. U tom slučaju naslednikov naslednik nasleđuje od naslednika. Nadalje, polazeći od činjenice da se pasivno ponašanje potencijalnog naslednika kvalifikuje kao pozitivna naslednička izjava, naslednopravna transmisija ne može nastati ako potencijalni naslednik umre nakon što je doneto prvostepeno ostavinsko rešenje. O naslednopravnoj transmisiji ne može biti reči ni onda kada potencijalni naslednik umre nakon što je dao izjavu o odricanju od nasleđa, jer je davanjem negativne nasledne izjave on izvršio (konzumirao) svoje pravo na naslednu izjavu i na taj način ga ugasio.²⁰

4. Validnost nasledničke izjave

Nakon ispunjenja procesno-pravnih pretpostavki koji se tiču zaostavštine, naslednika i nasledničke izjave treba istaći da kako bi naslednička izjava imala pravno dejstvo, neophodno je da su prethodno zakonom predviđeni uslovi. Uslovi se donose na postojanje određenog pravnog statusa fizičkog lica, u konkretnom slučaju naslednika i njegove volje.

Kada je u pitanju pravni status, prevashodno se misli postojanje poslovne sposobnosti naslednika. Prema zakonu Republike Srbije svako lice koje je navršilo 18 godina života smatra se poslovno sposobnim. Poslovna sposobnost je mogućnost da osoba bude prepoznata u pravnom sistemu. Poslovna sposobnost je pravni koncept i predstavlja svojstvo osobe da svojim vlastitom aktivnošću, odnosno izražavanjem volje, stiče prava i obaveze.²¹

Skapanjem braka pre navršenih 18 godina ili realizacijom roditeljstva pre navršenih 18 godina, uz prethodnu saglasnost suda, lice stiče poslovnu sposobnost ukoliko ima telesnu i duševnu zrelost potrebnu za samostalno staranje o sopstvenoj ličnosti, pravima i interesima. Ovaj pravni institut se naziva emancipacija. Lice emancipacijom postaje potpuno poslovno sposobno, te može dati i validnu nasledničku izjavu.

¹⁸ Milan Kreč, ĐuroPavić, KomentarZakona o nasljeđivanju, Zagreb 1964, 451.

¹⁹ Werner Lange, Erbrecht, München 2011, 403; Dieter Leipold, MünchenerKommentar-zumBürgerlichenGesetzbuch, Bd. 9 – Erbrecht (Red. G. Schlichting), München 2004, 271 (u daljemtekstu: MK/Leipold).

²⁰ Đurđević D., Procesniaspektinaslednopravnetransmisije, Pravednopravoistvarnost, Pravniživot-časopiszapravnuteorijuipraksu, broj 17, tom IV, str. 41.

²¹ <https://www.mdri-s.org/poslovna-sposobnost/dostupnodan> 05.05.2022.

Kada su u pitanju stariji maloletnici, kao i lica delimično lišena poslovne sposobnosti, nasledničke izjave su valjane uz prethodno dobijanje ili naknadnu saglasnost zakonskog zastupnika.

Za lica koja nisu poslovno sposobna, mlađi maloletnik i punoletna lica potpuno lišena poslovne sposobnosti, kao maloletna lica, nasledničku izjavu u njihovo ime daje njihov zakonski zastupnik.

Prilikom pribavljanja nasledničkih izjava, sud odnosno javni beležnik je dužan da po službenoj dužnosti pazi da li je ispunjena ova pravna pretpostavka.

Kada je u pitanju volja naslednika, ona mora biti stvarna, data bez prisustva elemenata prinude, prevare ili zablude. U suprotnom, ovakva naslednička izjava se u parničnom postupku može pobijati. Konkretno, kako je naslednička izjava jednostrana izjava volje, to se na utvrđivanje valjanosti iste primenjuju pravila Zakona o obligacionim odnosima kojima se reguliše pitanje mane volje. Tako ukoliko egzistira neki od elemenata mane volje, takva naslednička izjava je ništava, nema pravnog dejstva. Do toga dolazi ukoliko *element pretnje egzistira*, odnosno ukolikojeneko treći nedopuštenom pretnjom izazvao opravdani strah kod davaoca nasledničke izjave tako da je on zbog toga daje nasledničku izjavu u određenom pravcu. Strah se smatra opravdanim ako se iz okolnosti vidi da je ozbiljnom opasnošću ugrožen život, telo ili drugo značajno dobro davaocu nasledničke izjave ili trećeg lica. Zabluda i prevara egzistira ukoliko je davaocu nasledničke izjave predložena neka pogrešna činjenica a koja je za davaoca nasledničke izjave bila odlučujuća činjenica za davanje nasledničke izjave u određenom pravcu.

5. Zaključak

Prestanak subjektiviteta fizičkog lica nastaje smrću fizičkog lica ili njegovim proglašenjem za umrlim, po sili zakona otvara se postupak nasleđa. U zakonodavstvu Republike Srbije, regulisana su dva oblika nasleđivanja

- Ipso iure
- testametarno

Dok se testamentarno nasleđivanje zasniva na poslednjoj izjavljenoj volji ostavioca, datoj u zakonom decidno određenoj formi, nasleđivanje ipso iure se zasniva po sili zakona. Naslednici trenutkom smrti ostavioca postaju naslednici bez obzira na okolnost da li uopšte znaju da je ostavilac preminuo. Međutim bez obzira da li naslednici znaju za smrt ostavioca ili ne, bez obzira da li znaju za postojanje testamenta ili ne, svoja prava iz zaostavštine mogu ostvariti jedino putem otvaranja ostavinskog postupka. Ostavinski postupak se sprovodi pred nadležnim prvostepenim sudom ili javnim beležnikom pa pravilima vanparničnog postupka. Pokreće se po službenoj dužnosti od strane suda i to trenutkom

saznanja nadležnog suda je određeno lice preminulo ili proglašeno za umrlo. U toku ostavinskog postupka potencijalni naslednici daju nasledničke izjave, pozitivne ili negativne.

Kao posledica davanja negativne nasledničke izjave, postavlja se pravna prezumpcija da naslednik nikada nije ni bio u okviru zakonskog naslednog reda. Otuda se s punim opravdanjem u pravnoj teoriji ističe da se ovaj način prelaska zaostavštine na naslednike može označiti kao „sistem neposrednog sticanja nasleđa sa mogućnošću davanja negativne nasledničke izjave”,²² odnosno odricanjem od prava nasleđivanja, omogućava se drugim licima na uđu u nasledni red konkretne zaostavštine. Negativnom nasledničkom izjavom ne isključuje se i pravo predstavljanja. Konkretno, ukoliko naslednik da negativne nasledničku izjavu, njegov potomak se poziva na nasleđe. Negativna naslednička izjava je neopoziva.

Sa druge strane, pozitivna naslednička izjava je jednostrani pravni posao. Ona podrazumeva izričito ili prećutno prezentiranu volju naslednika kojom on izražava svoju volju da prihvati zaostavštinu, odnosno njen alikvotni deo, stečen snagom samog zakona u momentu ostaviočeve smrti. Osnovni elementi pozitivne nasledničke izjave su neopozivost, potpunost, neuslovljenost i neoročenost.

Budući da zaostavština kao imovinskopravna celina prelazi na naslednike u momentu smrti ostavioca, snagom samog zakona, izjava o prihvatanju nasleđstva ima supsidijarni i deklarativni karakter. Kroz supsidijarnost i deklaratornost se u celosti manifestuje važnost i značaj nasledničkih izjava, a iz razloga što jedno potencijalno pravo i neizvesnu činjenicu koja je od dominantnog značaja za odlučivanje o raspodeli zaostavštine, okončavaju i uvode uređenost u pravnom sistemu države.

Literatura:

- Antić O., Nasledno pravo, Narodna knjiga, Beograd 1994.
- Bosiljčić M., Zajednička svojina, odrednica u Enciklopediji imovinskog prava i prava udruženog rada, tom 3,
- Gavella N., Belaj V., Nasljedno pravo, Narodne novine, Zagreb 2008.
- Gavela N., Belaj V., Komentar Zakona o nasljeđivanju, Narodne novine, Zagreb 1964.
- Dedijer M., Zaštita susvojine i zajedničke svojine, Pravni život, broj 12/87.
- Josipović T., Zemljišnoknjižno pravo, Informator, Zagreb 2001.
- Đurđević D., Procesni aspekti nasleđopravne transmisije, Pravedno pravo i stvarnost, Pravni život-časopis za pravnu teoriju i praksu, broj 17, tom IV, str. 41

²² Kipp T., Coing H., *Erbrecht – einLehrbuch*, Tübingen, 1990, str. 479, Ђурђевић Д., *Институције наследног права*, Београд, 2010, стр. 319.

- Klarić P., Vedriš M., Građansko pravo, Narodne novine, Zagreb 2009.
- Kipp T., Coing H., *Erbrecht – ein Lehrbuch*, Tübingen, 1990, str. 479, Ђурђевић Д., *Институције наследног права*, Београд, 2010
- Kreč M., Pavić Đ., Komentar Zakona o nasljeđivanju, Narodne novine, Zagreb 1964.
- „Službeni glasnik RS“, 106/15, 106/16 - autentično tumačenje i 113/17 - autentično tumačenje.
- Marković L., Obligaciono pravo, Službeni list SRJ, Beograd 1997.
- Mitić M., Naslednička izjava, Pravna misao 1969, бр. 9-10, стр. 43.
- Medić D., Tajić H., Nasljedno pravo u sudskoj praksi, Privredna štampa, Sarajevo - Banja Luka 2008
- Radovanov A., Parnični postupak, Intermex, Beograd 2008.
- Rašović Z., Komentar Zakona o svojinsko-pravnim odnosima, I knjiga, Pravni fakultet u Podgorici, Podgorica 2009.
- Svorcan S., Komentar Zakona o nasljeđivanju, Pravni fakultet u Kragujevcu, Kragujevac 2004.
- Stojanović N., Naslednička zajednica, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš 2009.
- Todorović V., Kulić R., Nasledno pravo i vanparnični postupak u praksi, Službeni glasnik, Beograd 2004.
- Werner Lange, *Erbrecht*, München 2011, 403; Dieter Leipold, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, Bd. 9 – *Erbrecht* (Red. G. Schlichting), München 2004, 271
- Zakon o vanparničnom postupku, („Sl. glasnik SRS“, br. 25/82 i 48/88 i „Sl. glasnik RS“, br. 46/95 - dr. zakon, 18/2005 - dr. zakon, 85/2012, 45/2013 - dr. zakon, 55/2014, 6/2015, 106/2015 - dr. zakon i 14/2022)
- Zakon o javnom beležništvu („Sl. glasnik RS“ br. 31/2011, 85/2012/, 19/2013, 55/2014-dr.zakon, 93/2014-dr.zakon, 121/2014, 6/2015 i 106/2015)
- Zakon o obligacionim odnosima („Sl. list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, „Sl. list SRJ“, br. 31/93, „Sl. list SCG“, br. 1/2003 - Ustavna povelja i „Sl. glasnik RS“, br. 18/2020)
- <https://www.paragraf.rs/100pitanja/nasledjivanje/postupak-raspravljanja-zaostavstine.html>
- <https://www.mdri-s.org/poslovna-sposobnost/> dostupno dan 05.05.2022.

DOI: 10.5937/MegRev2202287R

Expert article

Received 11.05.2022.

Approved 28.05.2022.

SUCCESSION STATEMENT – LEGAL FACT

Abstract: *Starting from the circumstance that after the death of a man, his inheritance is opened, and that his legacy can be inherited by law or on the basis of the testator's last will - testamentarily, within the conducted probate procedure, the paper deals with the issue of inheritance statement characteristic and legal effect. In particular, the paper presents who can give a successor's statement, in what form, to what extent, at what time and what qualitative abilities he must have. Also, the paper explains the probate procedure through phases starting from the knowledge of the competent authority that a person has passed away until the decision on inheritance is made.*

Key words: *positive inheritance statement, negative inheritance statement, persons authorized to give an inheritance statement, legal capacity, legacy*